হীৰালাল আৰু অন্যান্য

বনাম

বদকুলাল আৰু অন্যান্য

(ন্যায়াধীশ মেহৰ চান্দ মহাজন আৰু ন্যায়াধীশ ভাগৱতী)

স্বীকৃতি- যদি গোচৰ দাখিল কৰাৰ নতুন কাৰণ প্ৰদান কৰে- ওকালতি- নথিপত্ৰৰ প্ৰমাণ থকা পক্ষ- উপস্থাপন কৰাৰ কৰ্তব্য।

য'ত কেইবা বছৰ ধৰি বাদীৰ সৈতে লেনদেন কৰা প্ৰতিবাদীসকলে পূৰ্বৰ প্ৰবিষ্টিসমূহৰ তলত বাদীৰ একাউন্ট বুকত তলত উল্লেখ কৰা প্ৰবিষ্টিত স্বাক্ষৰ কৰিছিলঃ

"একাউন্টসমূহ ঠিক-ঠাক কৰাৰ পিছত ৩৪,০০০ টকা সঠিক প্ৰদানযোগ্য বুলি পোৱা গৈছে"।

ৰায় প্ৰদান কৰা হৈছে যে এইটোৱে ধন পৰিশোধ কৰাৰ দায়বদ্ধতাৰ অযোগ্য স্বীকৃতিৰ সমান আৰু ইয়াৰ অৰ্থ হৈছে ধন পৰিশোধ কৰাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি আৰু এই স্বীকৃতিক গোচৰৰ ভেটি হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা যাব আৰু ই ব্যৱস্থা গ্ৰহণৰ বাবে এক নতুন আইনী ভিত্তিৰ সৃষ্টি কৰিলে।

মণিৰাম বনাম শেঠ ৰূপ চান্দ (৩৩ আই.এ. ১৬৫), *ফাতেহ চান্দ বনাম গংগা সিং* (আই.এল.আৰ. ১০ লেব. ৭৪৫) আৰু *কাহান চন্দ দুলাৰাম বনাম দয়ালাল অমৃতলাল* (আই.এল.আৰ. ১০ লাহ. ৭৪৮)-গোচৰৰ ৰায়ৰ ওপৰত আস্থা প্ৰকাশ কৰিছিল। *গুলাম মুৰ্তুজা বনাম ফাচিহুন্নিছা* (আই.এল.আৰ. ৫৭ অল. ৪৩৪) গোচৰ বাতিল কৰা হয়।

নিৰ্দিষ্ট তথ্যৰ সমৰ্থন কৰিব বিচৰাসকলে আদালতৰ পৰা লিখিত প্ৰমাণ নিজৰ হাতত ৰখাটো ভাল নহয়, এই প্ৰমাণে বিতৰ্কিত বিষয়সমূহৰ ওপৰত স্পষ্টতা প্ৰদান কৰিব পাৰে, আৰু কেৱল প্ৰমাণৰ বোজা নীতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰাটো কোনো বুদ্ধিমান পদ্ধতি নহয়।

মুৰুগেছাম পিল্লাই বনাম মণিকাবাসক পাণ্ডৰা (৪৪ আই.এ. ৯৯)-ত উল্লেখ কৰা হৈছে।

দেৱানী আপীল অধিকাৰক্ষেত্ৰ: দেৱানী আপীল নং ১৬৮, ১৯৫২ ।

১৯৫১ চনৰ ৩২ নং গোচৰত উমৰিয়া জিলা ন্যায়াধীশৰ আদালতৰ ১৪ মাৰ্চ, ১৯৫১ তাৰিখৰ ৰায়দান আৰু ডিক্ৰীৰ পৰা উদ্ভৱ হোৱা ১৯৫১ চনৰ ২৬ নং দেৱানী প্ৰথম আপীলত ১৯৫১ চনৰ ২৩ জুলাই তাৰিখৰ ন্যায়িক আয়ুক্ত, বিন্ধ্য প্ৰদেশৰ আদালতৰ এক ৰায়দান আৰু ডিক্ৰীৰ পৰা আপীল।

আপীলকাৰীসকলৰ বাবে এন.এছ. বিন্দ্ৰা (এছ. এল. চিবাৰৰ সৈতে)।

উত্তৰদাতাসকলৰ বাবে এছ.পি. সিনহা (কে. বি. আস্থানৰ সৈতে)।

১৯৫৩, ১২ মাৰ্চ। ন্যায়াধীশ মহাজনে আদালতৰ ৰায়দান প্ৰদান কৰে–

এই আপীল উত্থাপন হোৱা গোচৰটো বাদী–উত্তৰদাতাসকলে উমৰিয়াৰ জিলা ন্যায়াধীশৰ আদালতত আৰম্ভ কৰিছিল ৩৪,০০০ টকাৰ মূলধন, আৰু ২,৬২৬ টকাৰ সুত আদায়ৰ বাবে, যিটো পাৰস্পৰিক লেনদেনৰ ভিত্তিত পৰিশোধ কৰিবলগীয়া হৈছিল। গোচৰটো জিলা ন্যায়াধীশৰ দ্বাৰা নাকচ কৰা হৈছিল কিন্তু বিন্ধ্য প্ৰদেশৰ ন্যায়িক আয়ুক্তৰ আবেদনৰ ভিত্তিত নিৰ্দেশ দিয়া হৈছিল। এই আদালতত আপীল কৰাৰ অনুমতিৰ বাবে এখন প্ৰমাণপত্ৰ প্ৰদান কৰা হৈছিল কিয়নো গোচৰটোৱে উচ্চতম ন্যায়ালয়ত আপীল সম্পৰ্কীয় সকলো চৰ্ত আৰু প্ৰয়োজনীয়তা পূৰণ কৰিছিল। প্ৰতিবাদীসকলে দাবীটো স্বীকাৰ কৰা নাছিল আৰু এইটো অনুৰোধ কৰা হৈছিল যে ১৯৪৯ চনৰ ৩ ছেপ্টেম্বৰত বাদীৰ খতিয়ানত ভাইয়ালাল আৰু হিৰালালৰ স্বাক্ষৰ লাভ কৰাৰ সময়ত তেওঁলোকৰ পৰা দাবী কৰিবলগীয়া গোচৰৰ পৰিমাণ স্বীকাৰ কৰি তেওঁলোকক কোনো বিৱৰণ দিয়া হোৱা নাছিল। ইয়াৰ উপৰিও অনুৰোধ কৰা হৈছিল যে কোনো গোচৰ কেৱল ঋণৰ স্বীকৃতিৰ ওপৰত আধাৰিত হ'ব নোৱাৰে। লিখিত বিবৃতিৰ ৪ নং অনুচ্ছেদত অভিযোগ কৰা হৈছিল যে ২নং বাদী দীপচান্দে প্ৰতিবাদী নং ১ আৰু ২–ৰ বিৰুদ্ধে, যি দুজন প্ৰতিবাদীৰ বিত্তীয় অৱস্থা বেয়া আছিল, গোচৰ উত্থাপন কৰাৰ ভাবুকি দিছিল বাবে ১ নং বাদী বদকুলালৰ খং উঠিব আৰু বাদী নম্বৰ ২–ক অপব্যৱহাৰ কৰিব বুলি প্ৰতিনিধিত্ব কৰিছিল, আৰু মন্দিৰত এজন দেৱতাৰ ওপৰত হাত ৰাখি কোনো গোচৰ উত্থাপন কৰা নহ'ব, আৰু সুতৰ ধন হ্ৰাস কৰা হ'ব বুলি শপত খাই প্ৰতিবাদী ১ আৰু ২–ক খাতাত স্বাক্ষৰ কৰিবলৈ কৈছিল, এই বক্তব্যসমূহৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি প্ৰতিবাদী ১ আৰু ২ য়ে একাউন্টসমূহ তন্ন তন্নকৈ পৰীক্ষা নকৰাকৈয়ে খাটাত স্বাক্ষৰ কৰিছিল। প্ৰতিৰক্ষাই দৃঢ়তাৰে কয় যে এই স্বাক্ষৰৰ দ্বাৰা প্ৰতিবাদীসকল বান্ধ খাব নালাগে। লিখিত বিবৃতিৰ ৯ নং অনুচ্ছেদত কোৱা হৈছিল যে, বাস্তৱত মূল ধন হিচাপে প্ৰতিবাদীসকলে বাদীসকলৰ ওচৰত মাত্ৰ ১৫,০০০ বা ১৬,০০০ টকাহে ঋণী আছিল, কিন্তু প্ৰকৃত ঋণতকৈ বহু বেছি ধনৰ বাবে গোচৰটো দাখিল কৰা হৈছিল। জিলা ন্যায়াধীশে ফ্ৰেমৱৰ্ক কৰা ১ নং বিষয়টো তলত দিয়া ধৰণে প্ৰকাশ কৰা হৈছিল :

“ডেবিট আৰু ক্ৰেডিট একাউন্ট বুজি পোৱাৰ পিছত আৰু বাদীসকলৰ বাবে ৩৪,০০০ টকা সঠিক বেলেঞ্চ হিচাপে গ্ৰহণ কৰাৰ পিছত প্ৰতিবাদী হীৰালাল আৰু ভাইয়ালালে ভদন ছুদি ১১ সংৱাত ২০০৬–ত প্ৰৱন্ধক আৰু পৰিয়ালৰ মুৰব্বী হিচাপে, বাদীসকলৰ খাটাত স্বাক্ষৰ কৰিছিল নেকি?"

এই বিষয়ত সংমিশ্ৰিতভাৱে উল্লেখ কৰা দুটা কথাৰ ওপৰত এটা সুকীয়া বিষয়ৰ ফ্ৰেমৱৰ্ক কৰা হ'লে অধিক শুদ্ধ হ'লহেঁতেন, যিয়েই নহওক, বিষয়টো যি ৰূপত ফ্ৰেমৱৰ্ক কৰা হৈছিল সেয়া আপীলৰ সিদ্ধান্তৰ বাবে বস্তুগত নহয়। ৭ নং ইছ্যুটো তলত দিয়া ধৰণে ব্যাখ্যা কৰা হৈছিল:

“বাদকুলালে তেওঁৰ ওপৰত অতি খং কৰিব বুলি কৈ বাদী দীপচান্দতেওঁলোকৰ প্ৰতিলিপিত এটা গোচৰ ৰুজু কৰাৰ ভাবুকি আৰু গোচৰটো দাখিল নকৰাৰ আশ্বাস দি আৰু সুত এৰি দি ভুল আৰু অতি অতিৰঞ্জিত কৰাৰ বাবে প্ৰতিবাদী ১ আৰু ২ ৰ স্বাক্ষৰ লাভ কৰিছিল নেকি?”

বিষয়টোৰ পৰিকাঠামোৱে দেখুৱাইছে যে এই পৰ্যায়ত বিদ্বান ন্যায়াধীশজনে লিখিত বিবৃতিত লোৱা আবেদনৰ প্ৰকৃতি নিৰ্ধাৰণ বা ধৰা পেলোৱাৰ কোনো প্ৰচেষ্টা কৰা নাছিল। তেওঁ নিজৰ দায়িত্বশীল দায়িত্ব পালন কৰাৰ ক্ষেত্ৰত বিচাৰক হিচাপে কাম কৰাতকৈ স্বয়ংক্ৰিয়ভাৱে কাম কৰা যেন লাগিছিল। এনেধৰণৰ কোনো বিষয় গঠন কৰাৰ পূৰ্বে পক্ষসমূহক পৰীক্ষা কৰা আৰু এই তথ্যসমূহৰ সৈতে জড়িত আবেদনৰ সঠিক প্ৰকৃতি বিচাৰি উলিওৱাটো তেওঁৰ কৰ্তব্য আছিল; অন্য শব্দত ক'বলৈ গ'লে, প্ৰতিবাদীসকলে প্ৰতিৰক্ষাৰ জালিয়াতি, বলপূৰ্বক ব্যৱহাৰ, অপ্ৰয়োজনীয় প্ৰভাৱ বা একাউণ্টসমূহ পুনৰ খোলাৰ বাবে তেওঁলোকক অধিকাৰ প্ৰদান কৰা তথ্যৰ ভুলৰ বাবে অনুৰোধ কৰিব বিচাৰিছিল নেকি। আবেদনকাৰীসকলৰ হৈ শ্ৰীযুত বিন্দ্ৰাই এই বিষয়টোৰ অধীনত উল্লেখ কৰা তথ্যসমূহৰ সৈতে কি প্ৰকৃত আবেদন জড়িত আছিল সেই বিষয়ে আমাক ক'ব পৰা নাছিল।

এই বিষয়টোৰ সৈতে বিদ্বান ন্যায়াধীশজনে যি ধৰণেৰে মোকাবিলা কৰিছিল, সেইটোৱে আমাৰ এই মতামতক সমৰ্থন কৰে যে তেওঁ যি সিদ্ধান্ত ল'বলগীয়া হৈছিল সেয়া তেওঁ একেবাৰেই ধৰিব পৰা নাছিল। ৰায় দিয়া হৈছিল যে প্ৰতিবাদীসকলে একাউণ্টসমূহ বুজি, নিষ্পত্তি আৰু সালসলনি কৰাৰ পিছত প্ৰবিষ্টিত স্বাক্ষৰ কৰা নাছিল, কিন্তু বাদী দীপচান্দে তেওঁলোকক একাউণ্টসমূহৰ বিষয়ে বুজাই নিদিয়াকৈয়ে তেওঁলোকৰ স্বাক্ষৰ লাভ কৰিছিল।

প্ৰবিষ্টিটোত নিজৰ পৰিয়ালক প্ৰতিনিধিত্ব কৰা দুয়োজন প্ৰতিবাদীৰ স্বাক্ষৰ হোৱাটো অস্বীকাৰ কৰা হোৱা নাছিল। সাক্ষীৰ বাকচত প্ৰতিবাদী হিৰালালে স্বীকাৰ কৰে যে প্ৰতিবাদীসকলে সোণ, ৰূপ আৰু গেলামালৰ ব্যৱসায় কৰে আৰু নিয়মীয়াকৈ হিচাপৰ বহী ৰাখে। ইয়াৰ উপৰিও স্বীকাৰ কৰা হৈছিল যে ব্যৱসায়িক লেনদেনৰ নিয়মীয়া খাতা চোৱা-চিতা কৰাৰ বাবে দুজন বা তিনিজন মুনিম তেওঁলোকৰ নিয়োজিত। হীৰালালক প্ৰশ্ন কৰা হৈছিল "প্ৰতিবাদী-ফাৰ্মৰ পৰা বাদী-ফাৰ্মলৈ কিমান ধন দিবলগীয়া আছিল?" উত্তৰটো আছিল এৰাই চলিব পৰা, অৰ্থাৎ "তেওঁ ক'ব পৰা নাছিল যে কিমান দিব লাগে"। তেওঁৰ একাউণ্ট সন্দৰ্ভত সোধাত তেওঁ উত্তৰ দিছিল যে তেওঁ অসুস্থ হোৱাৰ বাবে দাখিল কৰা নাই। তেওঁ আৰু কয় যে তেওঁ নিজৰ একাউণ্ট চালে আৰু মূলধন আৰু সুতৰ বাবে ১০ হাজাৰৰ পৰা ১৫ হাজাৰ টকা পৰিশোধ কৰিবলগীয়া আছিল যদিও শুদ্ধ পৰিমাণ কিমান সেয়া তেওঁ ক'ব পৰা নাই। স্বীকৃতি পত্ৰত স্বাক্ষৰ কৰাৰ তাৰিখত তেওঁ কিতাপবোৰ চালে নেকি বুলি সোধাত তেওঁৰ পৰা কিমান পৰিমাণৰ ধন পৰিশোধ কৰিব লাগিব, তেতিয়া তেওঁৰ উত্তৰ আছিল ঋণাত্মক। তেওঁ আৰু কয় যে জাননী পোৱাৰ পিছতো তেওঁ নিজৰ একাউণ্টত গৈ শুদ্ধ বেলেঞ্চ কি সেয়া পৰীক্ষা কৰা নাছিল । তেওঁৰ সন্মুখত এটা আগশাৰীৰ প্ৰশ্ন উত্থাপন কৰা হৈছিল যে ভদন ছুদি ১১ সংৱাত ২০০৬ তাৰিখে প্ৰতিবাদীসকলৰ খাতাত তেওঁলোকৰ পৰা বাদীসকলক দিবলগীয়া

বাকী ধন হিচাপে ৩৪,০০০ টকাৰ প্ৰবিৰ্ষ্ঠি আছিল নেকি? উত্তৰটো আকৌ এৰাই চলিছিল। তেখেতে ক'লে "তেওঁৰ খাতাত এনে কোনো প্ৰবিৰ্ষ্ঠি আছিল নেকি মই ক'ব নোৱাৰিম।" এই পৰিস্থিতিত বাদীয়ে প্ৰতিবাদীক হিচাপ বুজাই নিদিয়াৰ বাবেই বাদীসকলৰ গোচৰ খাৰিজ কৰাৰ কোনো কাৰণ নাছিল। প্ৰতিবাদীসকলে নিজৰ বহীত হিচাপ লিখিছিল যাৰ পৰা প্ৰকৃত বেলেঞ্চ নিৰ্ণয় কৰিব পৰা গৈছিল। হীৰালালৰ বক্তব্যৰ পৰা এটা অনুমান সহজেই উত্থাপন কৰিব পাৰি যে ৩৪ হাজাৰ টকাৰ বেলেঞ্চ এণ্ট্ৰিও তেওঁৰ নিজৰ খাতাত আছিল। শ্ৰী বিন্দ্ৰাই এই যুক্তি দি পৰিস্থিতিৰ পৰা হাত সাৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল যে বিশেষভাৱে অনুৰোধ নকৰালৈকে প্ৰতিবাদীসকলে খাতাসমূহ প্ৰদৰ্শন কৰিবলৈ বাধ্য নহয়, যাৰ ফলত তেওঁলোকৰ গোচৰ প্ৰমাণ কৰাৰ বোজা বাদীসকলৰ ওপৰত জাপি দিছিল। তেওঁলোকৰ প্ৰিভি কাউন্সিলৰ ন্যায়াধীশসকলে *মুৰুগেছাম পিল্লাই বনাম মানিকভাছাকা পাণ্ডাৰা*(১)-ত ৰায়ত দিয়া পৰ্যবেক্ষণৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি এই যুক্তিটো নেতিবাচক হ'ব লাগিব, যিবোৰ পৰ্যবেক্ষণ ইয়াত উপযুক্তভাৱে প্ৰযোজ্য। তেওঁলোকৰ ন্যায়াধীশসকলে এইটোৱেই লক্ষ্য কৰিছিল:

"ভাৰতীয় পদ্ধতিত এটা প্ৰথা গঢ় লৈ উঠিছে যে গুৰুত্বপূৰ্ণ নথি-পত্ৰ বা তথ্যৰ অধিকাৰীসকলে প্ৰমাণৰ দায়িত্বৰ বিমূৰ্ত মতবাদৰ ওপৰত বিশ্বাস ৰাখিছে আৰু সেই অনুসৰি আদালতক নিজৰ সিদ্ধান্তৰ বাবে প্ৰাসংগিক সামগ্ৰী প্ৰদান কৰাত ব্যৰ্থ হৈছে। তৃতীয় পক্ষৰ ক্ষেত্ৰত এইটো সঠিক হ'ব পাৰে কাৰণ গোচৰটো চলোৱাৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকৰ কোনো দায়িত্ব নাই; কিন্তু গোচৰটোৰ পক্ষসমূহৰ ক্ষেত্ৰত, তেওঁলোকৰ ন্যায়াধীশৰ মতে, আদালতৰ পৰা তেওঁলোকৰ হাতত থকা লিখিত প্ৰমাণ ৰখাই থ'বলৈ এক নিৰ্দিষ্ট তথ্যৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব বিচৰাসকলৰ বাবে ই এক সঠিক অনুশীলনৰ বিপৰীতমুখী প্ৰক্ৰিয়া যি প্ৰস্তাৱৰ ওপৰত আলোকপাত কৰিব।"

এই নিয়ম পুনৰ *ৰামেশ্বৰ সিংহ বনাম ৰজিত লাল পাঠক* (২)-ত পুনৰাবৃত্তি হ'ল।

পক্ষসমূহৰ প্ৰমাণৰ ভিত্তিত এইটো স্পষ্ট হয় যে দুয়োপক্ষই ব্যৱসায়ী আৰু প্ৰতিটো পক্ষই তেওঁলোকৰ পাৰস্পৰিক লেনদেনৰ হিচাপ বজাই ৰাখিছে, আৰু তেওঁলোকে ৩ ছেপ্টেম্বৰত সাক্ষাৎ কৰিছিল আৰু বাদীৰ খাতাত প্ৰতিবাদীসকলে খতিয়ানৰ ৫৮ পৃষ্ঠাত থকা এটা প্ৰৱিষ্টিত স্বাক্ষৰ কৰিছিল, য'ত এনেদৰে লিখা আছে:

"৩৪,০০০ টকাৰ ধনৰাশি হিৰালালজীৰ বহীৰ সৈতে একাউন্টৰ বুজাপৰা অনুসৰি চেকৰ জৰিয়তে লাভ কৰিবলগীয়া ভাদ সুদি ১১ সংৱাত ২০০৬ তাৰিখলৈকে বাকী থকা ধন হিচাপে উল্লেখ কৰা হৈছে।"

এই স্বীকৃতি ক্ৰেডিট আৰু ডেবিট দিশত এই খাতাত কৰা কেইবাটাও প্ৰবিষ্টিৰ তলত দিয়া হৈছিল আৰু পাৰস্পৰিক লেনদেন কেইবা বছৰ ধৰি অব্যাহত আছিল। স্বীকৃতি পত্ৰখনত তলত উল্লেখ কৰা অনুমোদনৰ সৈতে হিৰালাল আৰু ভাইয়ালালে স্বাক্ষৰ কৰিছে :

“একাউন্টসমূহ সালসলনি কৰাৰ পিছত ৩৪ হাজাৰ টকাৰ ধন পৰিশোধ শুদ্ধ বুলি ধৰা পৰিল।”

এই পৰিস্থিতিত আমি জিলা ন্যায়াধীশৰ মতামত বুজিব পৰা নাই যে হিচাপসমূহ দীপচান্দে প্ৰতিবাদীসকলক বুজাই দিয়া বুলি প্ৰমাণিত হোৱা নাছিল। তেনে কৰাটো অপ্ৰয়োজনীয় আছিল কাৰণ প্ৰতিবাদীসকলে নিজেই হিচাপ ৰাখিছিল আৰু তেওঁলোকে নিজৰ কিতাপৰ উল্লেখ নকৰাকৈ বা লিখিত বিবৃতিত পৰামৰ্শ দিয়া ধৰণেৰে ওপৰত উল্লেখ কৰা এগ্ৰিমেণ্টৰ সৈতে ৩৪,০০০ টকাৰ বেলেঞ্চত স্বাক্ষৰ নকৰিলেহেঁতেন। সাক্ষী হিচাপে উপস্থিত থকা বাদী দীপচান্দে অভিযোগত উল্লেখ কৰা ধৰণে বাদীসকলৰ গোচৰটো সমৰ্থন কৰিছিল। তেওঁ সাক্ষ্যত কৈছিল যে এই একাউন্টিং মোৰ মুনিম পুৰাণফাই আৰু হিৰালালৰ মুনিম ৰাম প্ৰসাদে কৰিছিল। মুনিমে ব্যাখ্যা কৰিছিল আৰু হিৰালালে বুজি পোৱাৰ পিছত স্বাক্ষৰ কৰিছিল। জেৰাত তেওঁ কৈছিল যে মুনিমসকলে একাউণ্টবোৰ পৰীক্ষা কৰি আছিল আৰু যেতিয়া দুয়োজন মুনিমে কৈছিল যে ইমানখিনি কয় যে ইমানখিনি বেলেঞ্চ আছে, তেতিয়া হীৰালালে চহী কৰিলে আৰু হীৰালাল আৰু ভাইয়ালালে নিজেই কোনো একাউণ্ট চেক কৰা নাছিল। বিদ্বান জিলা ন্যায়াধীশ আৰু শ্ৰীযুত বিন্দ্ৰাই এই সাক্ষীৰ প্ৰমাণক সমালোচনা কৰিছিল আৰু আহ্বান জনোৱা হৈছিল যে তেওঁ প্ৰবিষ্টি স্বাক্ষৰ কৰাৰ পদ্ধতি আৰু পৰিস্থিতিৰ সন্দৰ্ভত মিছা আৰু অত্যন্ত অসম্ভৱ বিবৃতি দিছিল। বিবৃতিটোত থকা অমিলবোৰ কোনো পৰিণতি নোহোৱা বিষয়ৰ সৈতে জড়িত। আমাৰ মতে, প্ৰবিষ্টিৰ লগতে তেওঁৰ প্ৰমাণ বাদীসকলৰ গোচৰটো প্ৰমাণিত কৰিবলৈ যথেষ্ট আছিল কাৰণ বাদীসকলৰ গোচৰটোক অসত্য বুলি প্ৰমাণ কৰিবলৈ তেওঁলোকৰ নিজৰ কিতাপৰ সৰ্বোত্তম প্ৰমাণসমূহ প্ৰতিবাদীসকলে যুগুতাই ৰাখিছিল। অভিযুক্তসকলৰ কিতাপসমূহ প্ৰস্তুত নকৰাৰ বাবে কোনো সন্তোষজনক ব্যাখ্যা দিয়া হোৱা নাছিল, আৰু হিৰালালৰ দ্বাৰা প্ৰদান কৰা প্ৰমাণসমূহে তেওঁক বিশেষ কৃতিত্ব প্ৰদান নকৰে।

শ্ৰী বিন্দ্ৰাই যুক্তি দিছিল যে এই কথা স্বীকাৰ কৰা উচিত যে ভাইয়ালালে প্ৰবিষ্টিটো লিখাৰ সময়ত একে সময়তে স্বাক্ষৰ কৰা নাছিল, বৰঞ্চ পিছত চহী কৰিছিল। হীৰালালে সাক্ষ্য দিছিল যে যেতিয়া তেওঁ চহী কৰিছিল তেতিয়া ভাইয়ালাল উপস্থিত নাছিল, পিছত কুলাই মুনীমে বহীখন লৈ অহাৰ সময়ত তেওঁ চহী কৰিছিল আৰু কুলাই মুনীমে কৈছিল যে বদকুলাল আৰু দীপচান্দ নিজৰ মাজত বিবাদ কৰিছিল যে ভাইয়ালালৰ স্বাক্ষৰো থাকিব লাগে, ভাইয়ালালে তেওঁক প্ৰশ্ন কৰিছিল যে সাক্ষীয়ে কিয় স্বাক্ষৰ কৰিছিল, তেওঁ উত্তৰ দিছিল যে দীপচান্দে তেওঁক ভগৱানৰ ফালে ইংগিত দি আশ্বাস দিছিল যে তেওঁৰ জীৱনকালত কোনো ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা নহ'ব। ফলস্বৰূপে অধিক স্পষ্টীকৰণ বা হিচাপ পৰীক্ষা নকৰাকৈয়ে হীৰালালে ভাইয়ালালক চহী কৰিবলৈ অনুৰোধ কৰিলে, আৰু ভাইয়ালালে তেওঁৰ অনুৰোধ ৰক্ষা কৰিলে। সাক্ষী কাঠগড়ালৈ গৈ তেওঁৰ স্বাক্ষৰ ব্যাখ্যা কৰাটো ভাইয়ালালৰ দায়িত্ব আছিল কিন্তু তেওঁ গোচৰটোত প্ৰমাণ দিয়া নাছিল আৰু তেওঁ কিয় এনে কৰা নাছিল তাৰ কোনো ব্যাখ্যা নাই। সেয়েহে স্বীকৃতি পত্ৰত স্বাক্ষৰ কৰাৰ সময়ত ভাইয়ালাল উপস্থিত নাছিল বুলি ধাৰণা কৰা উচিত বুলি শ্ৰীযুত বিন্দ্ৰাই কৰা যুক্তি সমৰ্থন কৰিব নোৱাৰি।

মুনিম কুলাই প্ৰসাদ আৰু আন দুজন মুনিম ৰাম প্ৰসাদ আৰু পুৰাউলালৰ বক্তব্যৰে প্ৰতিবাদীসকলে তেওঁলোকৰ গোচৰটো সমৰ্থন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। কুলাই প্ৰসাদৰ কথা ক'বলৈ গ'লে তেওঁ বাদীসকলৰ সেৱাত আছিল আৰু ১৯৫০ চনৰ ৩১ মাৰ্চত বাদী বদকুলালে তেওঁক চাকৰিৰ পৰা বৰ্খাস্ত কৰিছিল। বৰ্খাস্ত আৰু অসন্তুষ্ট কৰ্মচাৰীৰ বক্তব্যৰ ওপৰত বহুখিনি নিৰ্ভৰ কৰিব নোৱাৰি। তেওঁ উল্লেখ কৰে যে হীৰালালক কোনো একাউন্ট বুজিবলৈ দিয়া হোৱা নাছিল আৰু দীপচান্দতেওঁক শপত খাই আশ্বাস দিছিল যে তেওঁ তেওঁৰ জীৱনকালত কোনো সমস্যাৰ সৃষ্টি নকৰে আৰু হীৰালালক স্বাক্ষৰ কৰিবলৈ কৈছিল আৰু ভাইয়ালালে বেলেগ তাৰিখত স্বাক্ষৰ কৰিছিল। এই প্ৰমাণ পক্ষপাতমূলক আৰু ইয়াৰ ওপৰত কোনো নিৰ্ভৰ কৰিব নোৱাৰি।

ৰাম প্ৰসাদে কয় যে তেওঁ ভাদ সংৱাত ২০০৬-ৰ পৰা বাদীসকলৰ একাউন্ট পৰীক্ষা কৰা নাছিল আৰু হীৰালালে তেওঁৰ উপস্থিতিত চহী কৰা নাছিল। জেৰাত তেওঁ স্বীকাৰ কৰে যে পক্ষসমূহৰ মাজত পাৰস্পৰিক লেনদেন হৈছিল আৰু হিৰালালে হয়তো হিচাপ-নিকাচ কৰাৰ পিছত স্বাক্ষৰ কৰিছিল। ২০০৬ চনৰ ভাদ সংৱাতত কি হৈছিল সেই বিষয়ে তেওঁ অজ্ঞানতাৰ অভিনয় কৰিছিল।

পুৰাণলালে উল্লেখ কৰে যে, হিচাপ-নিকাচৰ পৰ্যালোচনা আৰু আলোচনাৰ অন্তত দীপ চান্দৰ অনুৰোধত প্ৰদৰ্শনী পি-১ প্ৰস্তুত কৰা হৈছিল, তেওঁ স্পষ্ট কৰি দিলে যে দীপচান্দ হয়তো তেওঁৰ হাতত থকা তথ্যৰ ভিত্তিত হিচাপসমূহ প্ৰদান কৰিছিল, আৰু হিচাপসমূহৰ কোনো বিশদ ব্যাখ্যা নাই। হীৰালালে দীপচান্দক লগ কৰিবলৈ ক'লে, দীপচান্দে মন্দিৰৰ ফালে হাত দাঙি, জীৱনকালত কোনো অন্যায় কামত লিপ্ত নহয় বুলি উত্তৰ দিলে। জেৰাৰ সময়ত পোহৰলৈ আহিছে যে "ভুৰে নাইক ৰঘুনন্দন প্ৰসাদ বকালাম হীৰা লালৰ স্বাক্ষৰ" আৰু "হিচাপ-নিকাচসমূহ সামঞ্জস্য কৰাৰ পিছত ৩৪,০০০ টকা শুদ্ধকৈ প্ৰদানযোগ্য বুলি পোৱা হিৰালালে স্বাক্ষৰ কৰা" শব্দবোৰ হীৰালালে নিজেই লিখিছিল। জেৰাত আৰু অধিক উত্থাপন কৰা হৈছিল যে সাক্ষীয়ে ৰচিদ জাল কৰিছিল আৰু সেই ৰচিদ জাল কৰাৰ বাবে তেওঁক বাদী বদকুলালে আৰম্ভ কৰা অপৰাধমূলক গোচৰত এবছৰৰ কাৰাদণ্ড বিহা হৈছিল। এই প্ৰমাণৰ সেয়েহে এই ক্ষেত্ৰত বিশেষ গুৰুত্ব নাই।

এই পৰিস্থিতিত আমি সন্তুষ্ট যে জিলা ন্যায়াধীশগৰাকীয়ে কেৱল ভুল দৃষ্টিকোণৰ পৰাই গোচৰটোৰ সিদ্ধান্তত উপনীত হোৱাই নহয়, তেওঁ ৰেকৰ্ডত থকা সামগ্ৰীসমূহকো ভুলকৈ প্ৰশংসা কৰিছিল। সেয়েহে বিদ্বান ন্যায়িক আয়ুক্তজনে তেওঁৰ সিদ্ধান্ত সলনি কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সম্পূৰ্ণৰূপে ন্যায়সঙ্গত আছিল আৰু ১৯৪৯ চনৰ ৩ ছেপ্টেম্বৰত মুনিমসকলে প্ৰকৃততে কৰা আৰু অধ্যক্ষসকলে গ্ৰহণ কৰা হিচাপ-নিকাচসমূহৰ সালসলনি হৈছিল আৰু বলপূৰ্বক আৰু ভুল উপস্থাপনৰ কাহিনীটো মিছা আছিল বুলি মত প্ৰকাশ কৰিছিল।

ইয়াৰ পিছত শ্ৰী বিন্দ্ৰাই যুক্তি দিছিল যে বাদীজনৰ গোচৰ খাৰিজ কৰা উচিত, তেওঁ কয় যে কেৱল দায়বদ্ধতাৰ স্বীকৃতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিলে কাৰ্য্যৰ কাৰণ স্থাপন নহয় বৰঞ্চ

সীমাবদ্ধতাৰ সময়সীমাহে বৃদ্ধি পায়। ন্যায়িক আয়ুক্তই এই কথাত মতানৈক্য প্ৰকাশ কৰি কয় যে এই গোচৰৰ দৰে একাউন্টৰ বিবৃতিৰ সৈতে অযোগ্য স্বীকৃতিয়ে বাদীসকলক গোচৰ চলাবলৈ যথেষ্ট ভিত্তি প্ৰদান কৰে। আমি এই সিদ্ধান্তৰ সৈতে একমত আৰু ইয়াত কোনো দোষ বিচাৰি নাপাওঁ। *মণিৰাম বনাম শেঠ ৰূপচান্দ* (১) গোচৰত প্ৰিভি কাউন্সিলে প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল যে নিঃচৰ্ত স্বীকৃতিৰ অৰ্থ হৈছে ধন পৰিশোধ কৰাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি, কিয়নো কোনো বিপৰীত বক্তব্যৰ অনুপস্থিতিত ই স্বাভাৱিক অনুমান – যিটো কাম এজন সৎ ব্যক্তিয়ে কৰিবলৈ মন কৰিব। এই মতামত *ফাতেহ চান্দ বনাম গংগা সিঙ*(২) গোচৰত পুনৰ উল্লেখ কৰা হৈছিল, য'ত ভাৰসাম্যৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি গোচৰ চলোৱাটো অনুমোদিত বুলি ধৰা হৈছিল। একেদৰে *কাহানচন্দ দুলাৰাম বনাম দয়াৰাম অমৃতলাল*(৩) গোচৰত এই কথাও দৃঢ়তাৰে কোৱা হৈছিল যে "বেলেন্স দিউ", "একাউন্ট এডজাষ্টড", আৰু "বেলেন্স ষ্ট্ৰাইক" আদি অভিব্যক্তিবোৰে পক্ষসমূহে একাউন্টৰ মাজেৰে যোৱা বুলি সূচায়। তাত প্ৰতিবাদীয়ে বাদীজনৰ একাউন্ট বুকত পোৱা একাউন্টৰ বিবৃতি গ্ৰহণ কৰিছিল, আৰু ইয়াত স্বাক্ষৰ কৰি তেওঁ মূলতঃ ইয়াক নিজৰ বুলি গ্ৰহণ কৰিছিল। এই কাৰ্য্যটো সীমাবদ্ধতা আইনখনৰ ৬৪ নং অনুচ্ছেদত সংজ্ঞায়িত কৰা অনুসৰি "তেওঁলোকৰ মাজত উল্লেখ কৰা একাউন্ট"ৰ শ্ৰেণীত পৰে। বৰ্তমানৰ গোচৰটোতো একেই পৰিস্থিতিৰ সৃষ্টি হৈছিল। গোচৰৰ আধাৰ গঠন কৰা স্বীকৃতিটো বাদীসকলৰ খতিয়ানত দিয়া হৈছিল, য'ত ইতিমধ্যে পূৰ্বৰ মিউচুৱেল একাউন্ট আছিল। মূলতঃ গোচৰটো কেৱল এই স্বীকৃতিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি নহয় বৰঞ্চ পক্ষসমূহৰ মাজত হোৱা পাৰস্পৰিক লেনদেন আৰু একাউন্টৰ পৰাই উদ্ভৱ হৈছিল। ফলত এই গোচৰটো স্পষ্টভাৱে ন্যায্য আছিল।

শ্ৰীযুত বিন্দ্ৰাই এলাহাবাদ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ *গোলাম মুৰ্তুজা বনাম ফাছিহুন্নিছা (৪)* গোচৰৰ এটা সিদ্ধান্তৰ প্ৰতি আমাৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিছিল, য'ত এইটো ধাৰণা কৰা হৈছিল যে যদিও স্বীকৃতিৰ অৰ্থ হৈছে ইয়াক পৰিশোধ কৰাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি, তথাপিও ইয়াক গোচৰৰ ভেটি হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰি বা নতুন কাৰ্য্যৰ কাৰণ সৃষ্টি কৰা বুলি গণ্য কৰিব নোৱাৰি। সিদ্ধান্তটো পৰ্যালোচনা কৰিলে আমি দেখিবলৈ পাওঁ যে ইয়াৰ দ্বাৰা সুস্থ আইনী নীতি স্থাপন কৰা হোৱা নাই।

পূৰ্বে উল্লেখ কৰা কাৰণসমূহৰ ভিত্তিত এই আবেদনৰ যোগ্যতাৰ অভাৱ, আৰু আমি সেই অনুসৰি ইয়াক খৰচৰ সৈতে খাৰিজ কৰোঁ।

আপীল খাৰিজ কৰা হ'ল।

আপীলকাৰীসকলৰ এজেন্ট: গোবিন্দ সাৰণ সিং।

উত্তৰদাতাসকলৰ এজেন্ট : এ. ডি. মাথুৰ।

(১) (১৯০৬) ৩৩ আই.এ. ১৬৫।

(২) (১৯২৯) আই.এল.আৰ, ১০ লাহ, ৭৪৮।

(৩) (১৯২৯) এল.এল.আৰ. ১০ লাহ ৭৪৫।

(৪) (১৯৩৫) আই.এল.আৰ. ৫৭ অল ৪৩৪।

অনুবাদক- মায়াশ্ৰী মহন্ত, জ্যেষ্ঠ অনুবাদক, অনুবাদ শাখা, গৌহাটী উচ্চ ন্যায়ালয়